

Євроскепса як невід'ємна складова Європейської Унії¹

Олесь Андрійчук,
аспірант кафедри європейського права
Карлового університету
(Прага, Чехія)

Процес зближення України з Європейською Унією, хоч би в якому сенсі „інституційному, економічному, соціальному чи політичному” є позасумнівним. Корисно, отже, було б запізнатися з ідеологічними механізмами функціонування цієї мультикультурної спільноти.² Двома визначальними унійними дискурсами є єврооптимізм та євроскепса. У цій статті ми поглянемо на другий.

Вступні зауваги

Якщо у правовому та інституційному сенсі існують підстави для міркувань про брак демократії в Європейській Унії³, то в сенсі

¹ Існує низка аргументів, чому термін „Європейська Унія” („ЄУ”) є кращим від поширеного в СНД терміна „Європейський Союз”. Окрім конотаційного та лінгвістичного можемо навести правничий: аббревіатура „ЄС” охоплює два поняття: „Європейські Співтовариства” та „Європейський Союз”. Такий збіг, з точки зору європейського права, є неприпустимим.

² Ця стаття була замислена як реакція на міркування, висловлені директором Інституту світової економіки та міжнародних відносин Національної академії наук України академіком Ю. Пахомовим у веб-журналі „Главред” <http://glavred.info/?art=132182735> Хоч як не дивно, однак директорів інституту, сам статус якого вимагає йти в авангарді євроатлантичних стремлень держави, перспективи членства України в Європейській Унії видаються похмурими і безнадійними. У статті планувалося викласти заперечення до основних аргументів п. Пахомова, лише принагідно окресливши форми євроскепси. Згодом, однак, видалося, що проблема євроскепси сама собою вартує аналізу. До того ж, з огляду на віковий та академічний диспарат, пряма полеміка із п. директором була б з його боку малоетичною.

³ Зазвичай в цьому сенсі прикладом є обмежена (в порівнянні з національними парламентами) компетенція Європейського Парламенту до прийняття нормативних актів ЄУ (хоча еволюція повноважень Європейського Парламенту відбувається динамічно. У разі вступу в дію, підписана 29 жовтня 2004 року Конституція для Європи ще додасть йому повноважень).

інформаційному маємо справу з філігранно вибудованою полісистемою продукування, ширення та конвертування ідей. Зрештою, немає чому дивуватися, адже Європейську Унію творять суспільства з найвищими демократичними стандартами.

Рівень відкритості унійного політикуму вартий подиву. І справа, власне, не в порядності управлінців як персон, але в суворому інформаційному контролі з боку інституцій громадянського суспільства. Визначальними з-поміж таких інституцій є медіа – ніде тезу про ЗМІ як „четверту владу” не можна сприймати настільки буквально, як в Європейській Унії. Преса в Європі є інструментом впливу радше народу на владу, аніж влади на народ.

Міркувати про ефективність такої моделі коекзистенції політикуму з громадянським суспільством означає взятися за непосильну працю: оглянути модель розвитку західної цивілізації *per se* – нам така ефективність видається позасумнівною. З іншого боку, однак, відкритість влади змушує її до продукування ідей, котрі були б схвально сприйняті громадою. Політики певним чином стають заручниками суспільної opinio.

Джерела євроскепси в державах – членах Європейської Унії

Радше правилом, ніж винятком, є існування в європейських країнах двопартійної системи⁴. Зазвичай сила, котра перемогла на виборах, формує уряд, а її опоненти йдуть в опозицію, часто створюючи тіньовий уряд.

Політичні сили ідентифікуються в суспільстві буквально за кількома ідеологічними постулатами. Серед основних – питання соціальні, економічні, культурні та власне політичні. Тому, якщо урядова партія/коаліція наголошує на соціальних питаннях, її опоненти неодмінно продукуватимуть ідеї, спрямовані, навпаки, до економічно активної частини суспільства; якщо уряд, приміром, акцентує на посиленні міжнародної співпраці, опозиція одразу „згадає” традиційні консервативні цінності тощо. Саме за такою парадигмою в європейських спільнотах відбувається кристалізація ставлення до Європейської Унії: коли при владі в державі про-європейськи налаштований уряд, опозиція майже завжди послуговується анти-унійною риторикою.

Перманентна присутність в інформаційному порядку денному європейської теми свідчить, що для громадян держав – членів ЄУ питання спільного існування власної держави з Європейською Унією належить до визначальних. Ще більшої інформаційної ваги проблематиці європейської

⁴ Не є важливо в даному контексті, чи йдеться в інституційному сенсі про одну партію, блок партій чи ширшу коаліцію.

інтеграції додає універсальність останньої: про неї можна говорити як в контексті економіки, так і політики, культури чи хоч би спорту.

Як і кожне суспільно-політичне явище, Європейська Унія не може мати в громадській свідомості однозначних оцінок. Різне ставлення до євроінтеграції в суспільстві поглиблюють і самі політичні партії. Питання об'єднаної Європи перманентно присутнє в інформаційному полі ЄУ. Оптимістичне та скептичне бачення її майбутнього знаходить свій медійний вираз приблизно в однакових розмірах.

Отже, євроскепса, нарівні з „єврооптимізмом”, є однією із двох магістральних ідей, що у різних формах і проявах постійно присутні в інформаційному та смисловому полі Європейської Унії. Нам вбачаються чотири основні види (що можуть водночас тлумачитись як і причини) євроскепси.

Євроскепса як реакція на глобалізацію

Панічний страх перед глобалізацією, розуміння її як новітньої форми економічного та культурного панування існує в Європі так само, як і в Україні. Досить частим є міфічне уособлення „монстра-глобалізації” в інституціональній моделі Європейської Унії.

Євроскепса в контексті реакції на глобалізацію зазвичай використовується партіями, що сповідують ліву ідеологію, і має формулу: „Унія – це спосіб для багатих стати ще багатшими, а для бідних – ще біднішими”.

Євроскепса як оборона національної ідентичності

Основний наголос зроблено на боротьбі з (насиленою) уніфікацією політичних та культурних систем. Корінням своїм має так само реакцію на тектонічні культурні зміни сучасного світу, що можуть нести загрозу національним культурам і традиціям.

В стиранні культурних особливостей поміж народами Європейську Унію часто звинувачують правоконсервативні партії. Їх формула зазвичай: „Для унійних космополітів вигідно, аби кожен народ забув про свою окремішність – тоді ним буде легше керувати”.

Євроскепса як спосіб політичного торгу

Якщо перших два види євроскепси властиві двом, відповідно, ліво- і правоопозиційним силам всередині держав – членів ЄУ, то наступні дві моделі євроскепси характерні державам в цілому. Їм не притаманний популізм, як то у перших двох моделях. Це є радше спосіб дипломатичних стосунків.

Багато країн умисно акцентують увагу Європейської Унії на „значних проблемах у розумінні справжньої суті ЄУ серед своїх громадян”, аби в такий спосіб здобути для себе політичні та економічні дивіденди в стосунках з комунітарними органами: від додаткових коштів на розвиток просвітницьких проектів до натяків щодо недоцільності прийняття певного акту чи заходу, який може „налаштувати ще негативніше громадян цієї

держави стосовно ЄУ”.

Євроскепса як поглиблення євроінтеграції

Парадоксально, але євроскепсу часом (часто?) використовують і самі унійні органи задля промоції європейської інтеграції. Зокрема, у стосунку до нових держав, котрі щойно приєдналися до Європейської Унії, і для котрих ще не є органічним усвідомлення її постійної присутності в переважній більшості галузей економічного життя держави.

Органи Європейської Унії плекають в цьому сенсі євроскепсу, по-перше, аби пожвавити сам інтерес до ЄУ, по-друге, керуючись принципом „хай не любить, аби не забував”. Формула цього виду євроскепси: „Ніхто не каже, що ЄУ – ідеальна модель, але хто ж, як не ми самі можемо зробити її кращою?”

Жоден з чотирьох видів євроскепси не існує окремо від інших. Навпаки, вони постійно видозмінюються, трансформуються, переплітаючись одне в одному, витворюючи нові підвиди та роди євроскепси.

Підсумки

Євроскепса є невід'ємною складовою політичного дискурсу Європейської Унії. Готуючись до прилаштування українських ідеологічних форм до унійних стандартів, варто було б мати на увазі одну засадничу річ: у жодній з держав – членів ЄУ ані одна політична сила (окрім упослідженого маргінесу) не дозволяє собі огульної критики Європейської Унії. Незважаючи на полярні інтереси та погляди, для європейських громад очевидним є загальна корисність постановня цієї інституції, а критика стосується конкретних складових унійної політики і практики, а не Європейської Унії як такої.

Саме в такій системі координат євроскепса стає дієвим інструментом захисту інтересів держав – членів ЄУ, водночас сприяючи розвитку збалансованої та гармонійної загальноєвропейської економічної, політичної та культурної суспільної системи.